

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Geographica VI (2014)

Mariola Tracz, Agnieszka Świętek

Zmiany programowe nauczania geografii w rzeczywistości szkolnej na przykładzie gimnazjum

Streszczenie

Zmiany strukturalne i programowe wprowadzone w systemie kształcenia w Polsce w ostatnich latach nie pozostały bez wpływu na miejsce i pozycję geografii w systemie szkolnym. Nowe rozwiązania programowe z 2009 r., wprowadzające profilowanie w szkołach ponadgimnazjalnych, dokonały istotnych zmian w nauczaniu geografii także w gimnazjum. Niewiele jest informacji o tym, jak są one realizowane w praktyce. Opracowany przez Komisję Edukacji Geograficznej PTG w 2008 r. *Raport o stanie geografii szkolnej* nie uwzględniał tych zmian. W niniejszym opracowaniu przedstawiono wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród nauczycieli geografii w gimnazjum. Nauczyciele odpowiadali na pytania dotyczące m.in. podstawy programowej i zakresu jej treści, trudności w nauczaniu geografii, wyposażenia w środki dydaktyczne do nauczania przedmiotu oraz stosowanych przez nich form i metod kształcenia. Autorki analizowały również posiadane kwalifikacje nauczycieli do nauczania geografii oraz ich staż pracy w zawodzie.

Słowa kluczowe: geografia; nauczyciel geografii; podstawa programowa; treści kształcenia

Changes in teaching of geography in school reality, based on the example of a lower secondary school

Abstract

Structural and program changes introduced in the education system in Poland in recent years have left their mark on the place and position of geography in the school system. New program solutions of 2009, which introduced majoring at the high school level, have caused significant changes in teaching of geography. Not much data can be found about realization of these structural changes in school reality. The report on the geography teaching, prepared in 2008 by the Geographic Education Committee of the Polish Geographical Society, does not reflect the significant changes of 2009 occurring in school geography. The authors present results of their research conducted among teachers of geography in lower secondary schools. Teachers answered questions about: the curriculum and its content; difficulties in geography teaching; teaching aids; forms and methods used in geography teaching. The authors also analyzed formal qualifications of teachers for teaching geography and their job seniority.

Key words: geography; geography teacher; curriculum; aims and objective of geographical education

Wprowadzenie

Zmiany wprowadzone w systemie kształcenia w Polsce w latach 1999–2009 nie pozostały bez wpływu na miejsce i pozycję geografii w systemie szkolnym. Powołanie gimnazjum oraz kolejna zmiana podstawy programowej kształcenia ogólnego w 2009 r. budziły i budzą w środowisku nauczycieli, dydaktyków geografii i pedagogów oraz rodziców liczne kontrowersje. Prowadzone są nadal dyskusje nad kolejną fazą reformy, tj. w szkole ponadgimnazjalnej, a także podejmuje się badania nad ich efektami dydaktycznymi. Wdrażane rozwiązania w odniesieniu do kształcenia geograficznego wpłynęły na treści kształcenia (cele, treści nauczania i ich zakres, osiągnięcia uczniów), metodyczne rozwiązania, a także na sytuację zawodową nauczycieli geografii. Konsekwencją przyjętych rozwiązań programowych jest to, że zasadniczy kurs geografii (podobnie jak biologii, fizyki i chemii) przypada na III etapie edukacyjnym – gimnazjum, gdyż w szkołach ponadgimnazjalnych obowiązkowe dla wszystkich nauczanie geografii występuje obecnie tylko w klasie I. Wybór przez uczniów profilu klasy, gdzie geografia nauczana jest na poziomie rozszerzonym, jest oczywiście możliwy, ale nieobowiązkowy. Dlatego większość uczniów zakończy edukację geograficzną już po pierwszym roku szkoły ponadgimnazjalnej.

Jakie są zatem skutki wdrażanych reform dla geografii jako przedmiotu szkolnego w codziennej praktyce w gimnazjum? Próbując udzielić odpowiedzi na postawione pytanie, autorki posłużyły się badaniami diagnostycznymi, których celem było uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania:

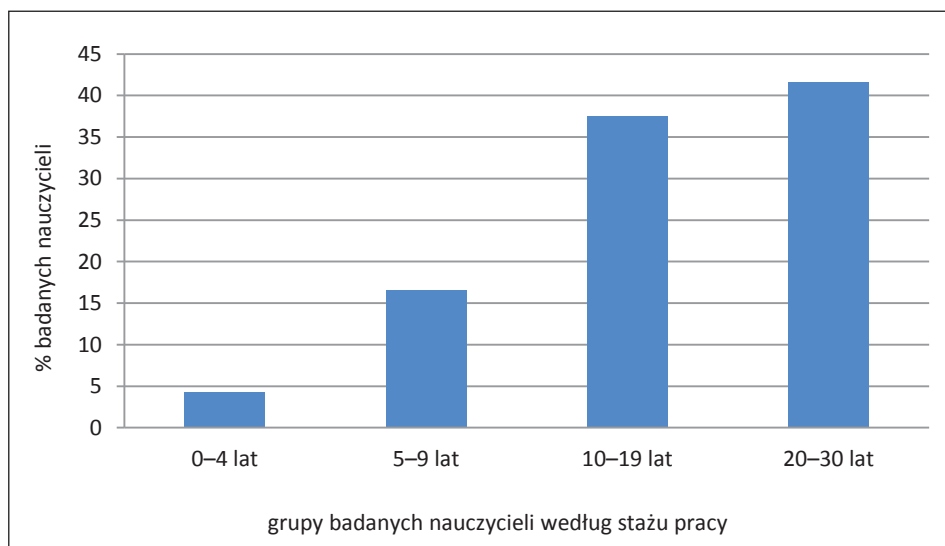
- Jakie są kwalifikacje i sytuacja zawodowa nauczycieli geografii?
- Z których form samodoskonalenia korzystają nauczyciele geografii?
- Jak nauczyciele geografii oceniają wprowadzone zmiany programowe?
- Jaki rozkład godzin lekcji geografii stosowany jest w gimnazjach i czy umożliwia on prawidłową realizację podstawy programowej?
- Które formy i metody kształcenia oraz środki dydaktyczne są stosowane przez nauczycieli geografii?

Głównym celem badań było rozpoznanie, jak w praktyce przebiega realizacja wprowadzonych zmian programowych nauczania geografii w gimnazjum oraz z jakimi trudnościami organizacyjno-dydaktycznymi spotykają się nauczyciele w trakcie jej realizacji.

W badaniach zastosowano technikę ankiety, zawierającą kilkanaście pytań zamkniętych i otwartych. Ankietę przeprowadzono w szkołach, w których studenci geografii specjalności nauczycielskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie odbywali praktykę zawodową z geografii, we wrześniu i październiku 2013 roku. Ankietowani nauczyciele reprezentowali szkoły znajdujące się na terenie czterech województw południowej Polski: małopolskiego, podkarpackiego, śląskiego i lubelskiego. Badania przeprowadzono w 50 szkołach. Dobrana próba stanowi niewielki procent ogółu szkół, ale dobór szkół ze względu na ich położenie (miasto–wieś) stanowi grupę reprezentatywną.

Nauczyciele geografii w gimnazjum – kwalifikacje zawodowe

Z przeprowadzonych badań wynika, że geografii w gimnazjach uczą głównie kobiety (82% badanych). Badania prowadzone nad popularnością studiów geograficznych wykazują, że to one częściej wybierają ten kierunek studiów (Wójtowicz, Tracz, 2011; Hibszer i in., 2012). Ankietowani nauczyciele geografii byli doświadczonymi pedagogami. Większość z nich (79,1%) w oświacie pracowała ponad 10 lat, w tym 41,6% ponad 20 lat w zawodzie nauczyciela. Wśród badanych zaledwie dwóch nauczycieli geografii miało staż pracy poniżej 4 lat (ryc. 1). Fakt występowania w szkole tak doświadczonej kadry jest jej niewątpliwym atutem, z drugiej jednak strony obrazuje on trudności w podjęciu pracy w szkole przez młodych absolwentów nauczycielskich studiów geograficznych. Potwierdzają to także prowadzone w ostatnich latach badania nad zatrudnieniem absolwentów uczelni wyższych.

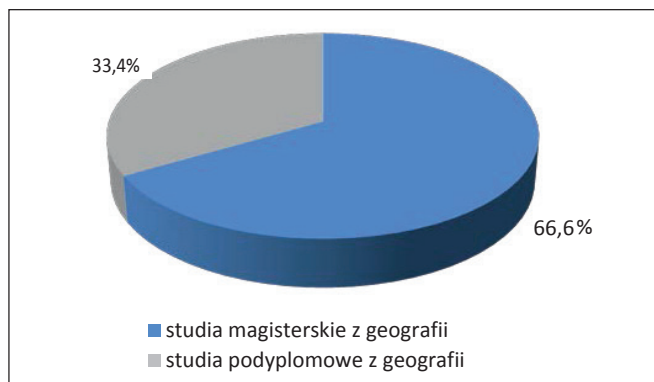

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ryc. 1. Staż pracy ankietowanych nauczycieli geografii

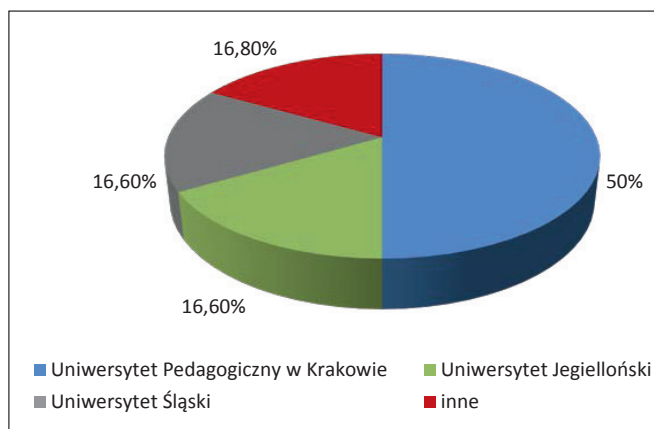
Wszyscy ankietowani nauczyciele geografii ukończyli studia wyższe. Jednak tylko 66,6% z nich ukończyło geograficzne studia magisterskie (ryc. 2). Jedna trzecia badanych (33,4%), kwalifikacje do nauczania geografii uzyskała w ramach studiów podyplomowych, trwających 2-3 semestry. Byli to często absolwenci różnych kierunków studiów: biologii, chemii, matematyki, fizyki, historii, politologii i ekonomii. Wśród badanych 50% było absolwentami Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, resztę stanowili absolwenci Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Śląskiego i innych uczelni (ryc. 3). Prowadzenie lekcji geografii przez nauczycieli, którzy jako pierwszy ukończyli inny kierunek studiów niż geograficzny, jest m.in. konsekwencją wprowadzonych zmian programowych w latach 1999-2009.

Liczba godzin przeznaczona na nauczanie przedmiotów przyrodniczych uległa zmniejszeniu w wyniku wprowadzenia nowych przedmiotów (np. informatyki), zwiększono zaś liczbę godzin z j. obcych i wychowania fizycznego. W odniesieniu do nauczania geografii w latach 1983–2009 nastąpiło znaczne zmniejszenie obligatoryjnego nauczania tego przedmiotu, z 9 godzin do 5 godzin w cyklu kształcenia dla uczniów w wieku 11–16 lat (Piróg, Tracz, 2003; Tracz, 2013).

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ryc. 2. Wykształcenie badanych nauczycieli geografii

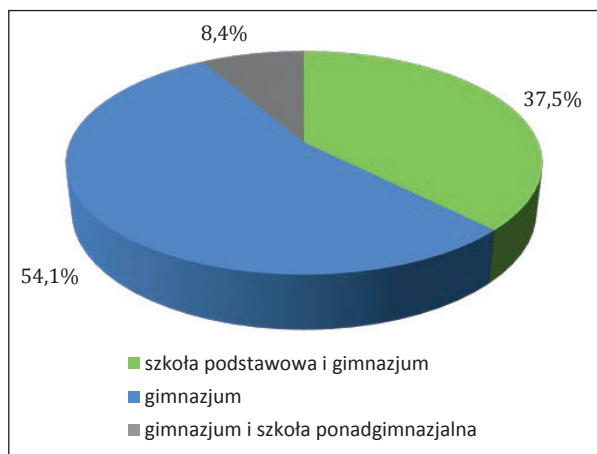

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ryc. 3. Ankietowani nauczyciele według ukończonej uczelni

Obecnie obligatoryjne nauczanie geografii obejmuje uczniów gimnazjum (4 godz. w cyklu) i jeden tylko rok w liceum i technikum (1 godz./tyg.; Tracz, 2013). Na małą liczbę godzin z przedmiotu nakładają się dodatkowo niekorzystne zmiany demograficzne, których efektem jest mniejsza liczba oddziałów klasowych w szkołach. W takiej sytuacji, nauczyciele są zmuszeni do uzupełniania etatu w innych

szkołach, a bardzo często również zdobywania kwalifikacji do nauczania drugiego przedmiotu, by pozostać w zawodzie. Szczególnie zjawisko to uwidacznia się na wsiach i w miastach do 50 tys. mieszkańców, gdzie nauczyciele często pracują w dwóch szkołach, niejednokrotnie ucząc również dwóch przedmiotów (ryc. 4). Według przeprowadzonych przez autorki badań, większość nauczycieli geografii uczyło jednocześnie drugiego przedmiotu (66,3%), w tym najczęściej przyrody (25% badanych), lecz i innych przedmiotów (informatyki, plastyki, sztuki, chemii, biologii, fizyki, edukacji dla bezpieczeństwa).

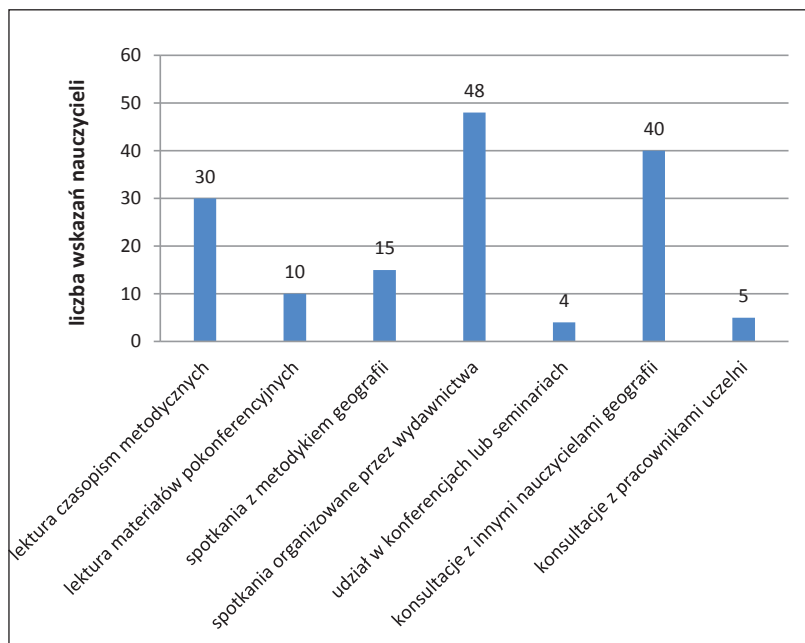
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ryc. 4. Ankietowani nauczyciele geografii według miejsca zatrudnienia

Prócz konieczności zdobycia uprawnień do nauczania kolejnego przedmiotu, nauczyciele zobowiązani są również do stałego podnoszenia kwalifikacji zawodowych w zakresie prowadzonych zajęć. Badani nauczyciele geografii w różny sposób podnoszą swoje kwalifikacje zawodowe. Formą, z jakiej dość powszechnie korzystali ankietowani, było uczestnictwo w spotkaniach organizowanych przez wydawców podręczników (30,5%), konsultacje z drugim nauczycielem (20,0%), lektura czasopism metodycznych (29,3%), a dopiero w czwartej kolejności konsultacje z metodykiem (18,2%). Wśród czasopism, do których sięgają nauczyciele, najczęściej wskazywanymi były *Geografia w Szkole* i *National Geographic*. Często deklarowanym źródłem wiedzy z jakiej korzystają wykładowcy były również zasoby internetowe. Kilka procent nauczycieli wymieniło uczestnictwo w seminariach naukowych i konferencjach tematycznych oraz kontakty z pracownikami uczelni (ryc. 5).

Dane te pokazują wzrastającą rolę wydawnictw w doskonaleniu zawodowym nauczycieli, co ze względu na cele marketingowe, jakimi kierują się te wydawnictwa, nie zawsze jest etyczne. Inną ważną zmianą jest obligatoryjne korzystanie przez nauczycieli geografii z nowoczesnych technologii. Nauczyciele, chcący uczyć ciekawie, są zmuszeni do opanowania umiejętności posługiwania się nimi w nauczaniu geografii. Autorki zapytały badanych nauczycieli, jak oceniają swoje umiejętności

w tym zakresie. Ocenili je oni wysoko, gdyż 54,1% określiło je jako bardzo dobre, a 37,5% – jako dobre. Należy zatem mieć nadzieję, że wynik ten przekłada się na praktykę i w większym stopniu nauczyciele geografii stosują na lekcjach bliskie uczniowi nowoczesne technologie, jak choćby narzędzia GIS.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ryc. 5. Formy samodoskonalenia zawodowego ankietowanych nauczycieli geografii

Zmiany programowe w gimnazjum w opinii nauczycieli

Ankietowanych nauczycieli zapytano również o opinię na temat wprowadzonych zmian strukturalnych i programowych w gimnazjum (tj. zakresu treści nauczania), trudności z ich realizacją oraz czas przeznaczony na nauczanie geografii. Opinie nauczycieli dotyczące samego wprowadzenia gimnazjum były znacznie podzielone. I tak 41,6% badanych uznało to rozwiązanie za niekorzystne, 37,6% za dobre, a 20,5% nie miało jasno sprecyzowanego zdania. Nauczyciele przeciwni dokonany zmianom strukturalnym systemu edukacji wskazywali najczęściej jako uzasadnienie:

- wzrost problemów wychowawczych w tej grupie wiekowej;
- obniżenie poziomu wiedzy uczniów z przedmiotów przyrodniczych;
- okrojenie treści nauczania z wybranych przedmiotów;
- skrócenie kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych.

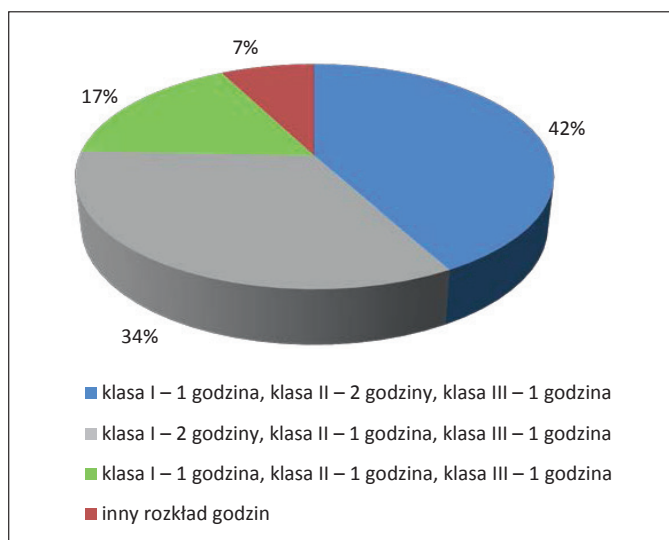
Z kolei zwolennicy wprowadzenia gimnazjum wskazywali na:

- lepsze efekty kształcenia, co wykazały ostatnie badania PISA;

- podobne rozwiązania strukturalne w innych krajach (Europy Zachodniej);
- lepsze wyposażenie szkół w środki dydaktyczne.

Przedstawione tu argumenty, zarówno przeciwników jak i zwolenników wprowadzonych zmian strukturalnych w polskiej szkole, ukazują jak złożony jest to problem. Na ogół nauczyciele obawiają się zmian wprowadzanych odgórnie i zachowują w stosunku do nich rezerwę, przewidując negatywne konsekwencje takich eksperymentów. Przykładem mogą być choćby narastające problemy wychowawcze w tej grupie młodzieży. Nauczyciele dostrzegają i sygnalizują je, lecz wsparcie ze strony ministerstwa edukacji i doradztwa pedagogicznego jest w ich ocenie niewystarczające.

Ankietowani nauczyciele sygnalizują również istotne problemy dydaktyczne w zakresie realizacji treści kształcenia niektórych przedmiotów, które pojawiły się po wprowadzeniu zmian programowych. W komentarzu do podstawy programowej z geografii, jej autorzy sugerowali najbardziej optymalny (ich zdaniem) przydział godzin na nauczanie tego przedmiotu w poszczególnych klasach (Szkurłat, 2009). W świetle wyników ankiety można stwierdzić, że praktyka znacznie te zalecenia modyfikuje (ryc. 6). Zasugerowany podział puli godzin na poszczególne klasy był realizowany tylko w 42% badanych szkół, a w pozostałych szkołach przyjęto rozwiązania stosowne do istniejących warunków.

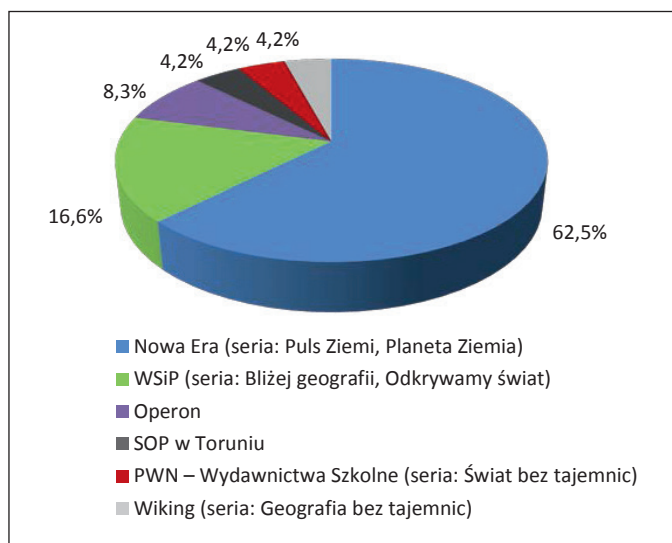

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ryc. 6. Rozkład lekcji geografii w badanych gimnazjach

Liczba godzin przeznaczona na nauczanie geografii w poszczególnych klasach wpływa na zakres tematyki poruszanej przez nauczycieli na lekcjach. Autorzy podstawy sugerowali, by w klasie II wprowadzić zagadnienia z geografii Polski i przeznaczyć na nie 2 godz./tyg. Okazuje się, że w praktyce ten postulat jest także różnie

realizowany. Z analizy podręczników stosowanych przez ankietowanych nauczycieli wynika, że 62,5% z nich wybrało podręczniki wydawnictw (lub serii wydawniczych), które nauczanie geografii Polski zaplanowały w klasie III gimnazjum (ryc. 7). Ponieważ autorzy zmian postawili taki postulat w komentarzu, a nie w zapisie samej podstawy programowej w 1999 r., nauczyciele i autorzy podręczników traktują to wskazanie jako sugestię, a nie jako obligatoryjne wytyczne do realizacji. Dlatego treści z geografii Polski część z nauczycieli przenieśli do klasy trzeciej (ostatnia klasa), gdzie w większości szkół w planie nauczania na geografii przeznacza się jedną godzinę w tygodniu (ryc. 7).

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

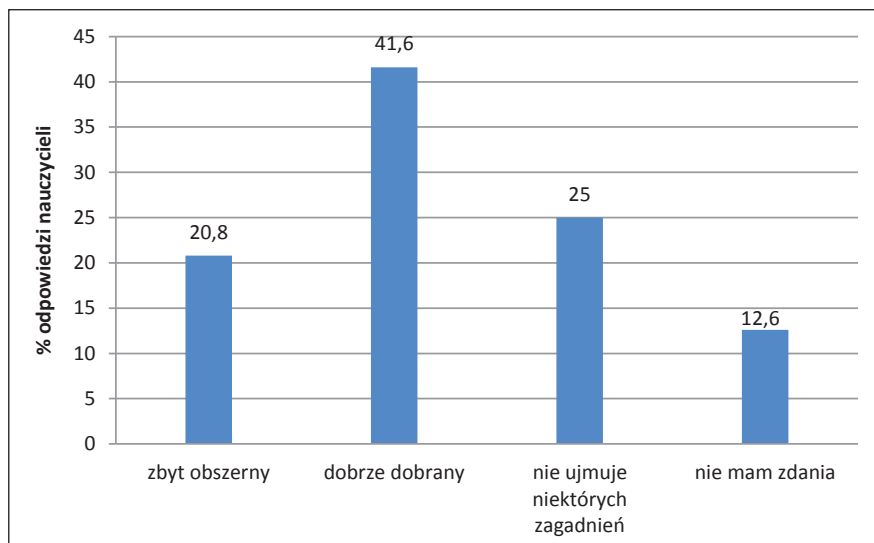
Ryc. 7. Podręczniki szkolne stosowane przez ankietowanych nauczycieli (według wydawnictw)

Można zatem postawić tezę, że wprowadzone zmiany programowe w praktyce spowodowały zmniejszenie czasu przeznaczonego na nauczanie geografii kraju ojczystego. Kurs geografii Polski w wielu szkołach realizowany jest już w wymiarze tylko 1 godz./tyg. (35 godz.), zamiast 2 godz./tyg. (70 godz.) i na tym wymiarze dla wielu uczniów nauczanie geografii Polski zostanie zakończone. Jeśli bowiem uczeń na kolejnym etapie edukacyjnym (w szkole średniej) nie wybierze geografii jako przedmiotu w wersji rozszerzonej, to odbędzie 35 lekcji geografii, na których (zgodnie z nową podstawą programową) o Polsce nie usłyszy. Jakie ma to skutki dla nauczania? Po pierwsze, mniej czasu na realizację treści wskazanych w podstawie, co wymusza przewagę stosowania metod podających nad aktywizującymi i takie organizowanie procesu nauczania by móc „zdążyć” zrealizować treści, a nie ćwiczyć umiejętności geograficzne. Drugim ważnym problemem jest odpowiedź na pytanie: na ile takie rozwiązanie służy kształtowaniu poprzez treści geograficzne tożsamości

narodowej i patriotyzmu? Po trzecie: jaką wiedzę geograficzną o kraju ojczystym będą posiadać tak kształceni obywatele?

Zaistniała sytuacja wymaga podjęcia działań przez dydaktyków geografii i geografów uświadamiających nauczycielom skutki tych niekorzystnych zmian dla procesu kształcenia geograficznego młodzieży, np. poprzez publikacje w czasopiśmie dla nauczycieli – *Geografii w Szkole*. Również Komisja Edukacji Geograficznej PTG i Komitet Olimpiady Geograficznej powinny wywierać presję na recenzentów podręczników geograficznych, aby wskazywali autorom potrzebę stosowania w praktyce rozwiązań zaproponowanych w komentarzu do podstawy programowej odnośnie nauczania treści z geografii Polski.

Podstawa programowa zawiera pewien kanon podstawowych treści kształcenia, precyzując wiedzę i umiejętności, które uczeń w toku nauczania geografii w gimnazjum powinien opanować. W opinii 41,6% ankietowanych nauczycieli uczących geografii w gimnazjum jeśli chodzi o zakres treści podstawa programowa jest dobra, 25% wskazało jednak, iż nie ujmuje ona wielu zagadnień, a 20%, że jest za obszerna (ryc. 8). Nauczyciele, którzy ukończyli studia geograficzne i o dłuższym stażu pracy w zawodzie częściej wskazywali, że ilość treści zawarta w nowej podstawie jest zbyt obszerna. Natomiast nauczyciele, którzy ukończyli studia podyplomowe i uczyli geografii stosunkowo krótko nie mieli w tej kwestii jednoznacznego zdania. Większość (68,2% badanych) nauczycieli wskazała, że optymalna liczba godzin na nauczanie tych treści to 2 godz. w tygodniu w ciągu 3 lat gimnazjum.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ryc. 8. Zakres treści w podstawie programowej w gimnazjum w opinii nauczycieli

Ankietowanych nauczycieli zapytano także o treści, które sprawiają uczniom trudności w ich opanowaniu. Nauczyciele jako treści trudne wskazali: skalę mapy,

ruchy Ziemi, procesy zewnętrzne i wewnętrzne Ziemi, zagadnienia z geologii. Również nauczyciele przyrody jako trudne treści dla uczniów wskazują treści o mapie (Tracz, Świętek, 2012). Widzimy więc, iż treści z zakresu geografii fizycznej, realizowane w klasie I sprawiają uczniom dużo trudności. Potwierdzają to także wyniki egzaminów po gimnazjum (Tracz, 2008). Z rozmów prowadzonych z nauczycielami geografii, a także ze studentami specjalności nauczycielskiej z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, odbywającymi praktyki w gimnazjum wynika, iż wielu z nich ma kłopot z realizacją tych treści w klasie I. Wielu nauczycieli nie może ich zrealizować w całości w klasie I gimnazjum i często przenosi część tych zagadnień do klasy II (na wrzesień lub październik). Dla rozpoznania, co jest przyczyną tych trudności, wskazane jest podjęcie badań (choćby diagnostycznych), aby ustalić te czynniki (np. niewystarczająca liczba godzin, brak podstaw wiedzy geograficznej wyniesionej z przyrody, niewłaściwe strategie i metody kształcenia, niewłaściwy dobór i układ treści w podręcznikach z tej tematyki). Jest to ważne dla procesu nauczania geografii, gdyż uczniowie w kl. I poznają podstawową terminologię geograficzną i nabywają umiejętności, które są niezbędne przy realizacji treści w starszych klasach gimnazjum (np. czytanie map, procesy zachodzące na powierzchni Ziemi).

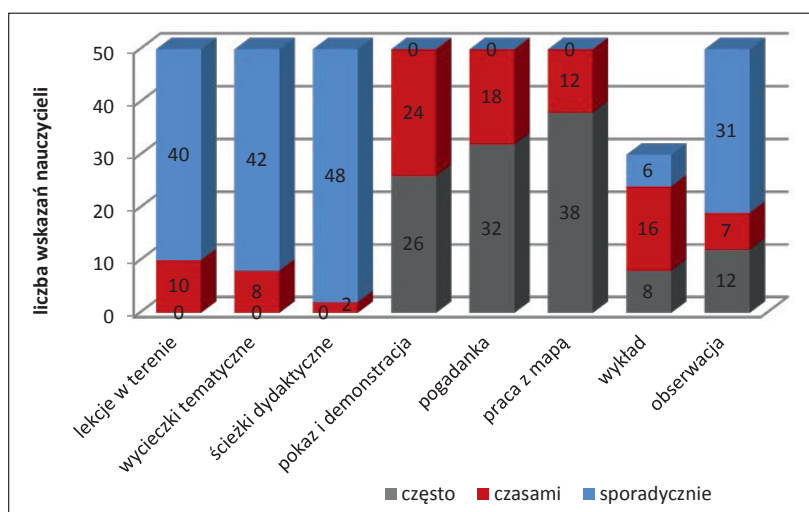
Nauczyciele o stosowanych formach i metodach kształcenia geograficznego oraz wyposażeniu w środki dydaktyczne

Badani nauczyciele geografii zadeklarowali, że dysponują środkami dydaktycznymi niezbędnymi do realizacji treści nauczania w gimnazjum (89,5%). Wśród nich, 62,5% prowadzi lekcje geografii w urządzonych pracowniach geograficznych. W 82% szkół nauczyciele mają dostęp do rzutnika multimedialnego, a w co drugiej, w salach, gdzie prowadzone są zajęcia z geografii znajdują się także tablice interaktywne. Do tego pozytywnego obrazu wyposażenia nauczycieli geografii w środki dydaktyczne należy również zaliczyć fakt, iż szkoły znajdujące się w małych miejscowościach w znacznym już stopniu dysponują tymi nowoczesnymi urządzeniami. Tylko 29,1% ankietowanych wskazało, że miało pewne trudności (głównie natury finansowej) z wyposażeniem w środki dydaktyczne, potrzebne do realizacji treści geograficznych.

Z praktyki szkolnej wynika, że posiadanie środków dydaktycznych nie jest niestety jednoznaczne z ich wykorzystaniem na lekcji. Większość badanych nauczycieli deklaruje jednak, że korzysta ze wszystkich dostępnych środków dydaktycznych w czasie lekcji. Na podstawie dokonanych przez nich wyliczeń, jako najczęściej powtarzające się pomoce należy wymienić: mapy, globusy, atlasy, plansze, modele oraz rzutnik multimedialny i tablicę interaktywną. Sporadycznie natomiast wymieniano film dydaktyczny i przyrządy pomiarowe.

Z punktu realizacji zaplanowanych celów kształcenia, kluczowym zagadnieniem, obok stosowanych środków dydaktycznych, jest odpowiedni dobór i stosowanie w praktyce form i metod kształcenia. Zgodnie z założeniami zawartymi w komentarzu do podstawy programowej z geografii w gimnazjum nauczyciele,

aby osiągnąć zakładane efekty kształcenia, powinni stosować metody wyzwala-
jące różnorodne aktywności uczniów w czasie zajęć. W świetle zebranych wyni-
ków można stwierdzić, że nauczyciele w gimnazjum bardzo rzadko w nauczaniu
geografii prowadzą lekcje w terenie, wycieczki tematyczne i ścieżki dydaktyczne
(ryc. 9). Nauczyciele deklarowali, że najczęściej lekcje w terenie prowadzone są
z tematyki: orientowanie planu, mapy lub wyznaczanie długości geograficznej.
Bardzo często stosowane są natomiast metody służące opanowaniu wiedzy geo-
graficznej poprzez przyswajanie, tj. pogadanka oraz pokaz i demonstracja. Do
pozytywnych rozwiązań dydaktycznych stosowanych przez nauczycieli zaliczyć
należy częste stosowanie pracy z mapą oraz obserwację. Niestety ankietowani na-
uczyciele zbyt często posługują się wykładem, co na tym poziomie nauczania geo-
grafii nie powinno mieć miejsca.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ryc. 9. Formy i metody stosowane przez badanych nauczycieli geografii

Zebrane informacje o stosowanych przez nauczycieli na lekcjach geografii me-
todach nauczania budzą niepokój. Jest to tym poważniejsze, że w wielu opracowa-
niach pedagogicznych pod adresem geografii od kilkunastu lat wysuwane są te same
zarzuty, iż jest to przedmiot typowo pamięciowy, hołdujący nauczaniu encyklo-
pedycznemu. Powstaje zatem pytanie: dlaczego pomimo tak wielu opublikowanych
materiałów dydaktycznych (np. w *Geografii w Szkole*, poradników metodycznych)
oraz rozważań zawartych w akademickich podręcznikach z dydaktyki geografii, na-
dal nie ma zmian w tym zakresie? Pytanie to autorki pozostawiają otwarte do roz-
ważań dla geografów, nauczycieli, metodyków i dydaktyków geografii, lecz również
autorów i recenzentów podręczników geograficznych.

Podsumowanie

Podjęte przez autorki badania, mające na celu rozpoznanie w praktyce szkolnej sytuacji geografii jako przedmiotu nauczania w zreformowanej szkole, są jedynie przyczynkiem do dyskusji i wymagają podjęcia ich na większą skalę. Uzyskane dane pozwoliły na ustalenie pewnych faktów dotyczących nauczania geografii w gimnazjum.

Wprowadzone zmiany programowe i niekorzystna sytuacja demograficzna powodują, że coraz częściej geografii w gimnazjum uczą nauczyciele, którzy nie ukończyli studiów geograficznych, a przygotowanie do nauczania tego przedmiotu uzyskali w ramach studiów podyplomowych. Budzi to niepokój co do jakości kształcenia geograficznego na tym poziomie nauczania, szczególnie w sytuacji, gdy absolwenci nauczycielskich studiów geograficznych mają często zamkniętą drogę do pracy w zawodzie, o czym świadczy bardzo mały odsetek młodych nauczycieli w szkołach.

Okazuje się także, że w wielu gimnazjach rozkład godzin geografii nie jest zgodny z intencją autorów podstawy programowej. W połączeniu z wyborem pewnych serii podręczników, umiejscawiających treści z geografii Polski w klasie trzeciej, następuje marginalizowanie treści o kraju ojczystym w kursie obligatoryjnego kształcenia. Sytuacja ta pokazuje, że wprowadzanie każdej zmiany programowej wymaga przeprowadzenia badań, które pozwoliłyby na eliminację błędów i uchybień. Ograniczanie się tylko do konsultacji społecznych, i to tylko w formie on-line (jak to miało miejsce przy ostatnich zmianach programowych), jest, jak pokazała praktyka szkolna, wysoce niewystarczające.

Nauczyciele geografii mało korzystają z różnych form zawodowego doskonalenia. Niewielu z nich uczestniczy w konferencjach i seminariach dydaktycznych, a jako źródło wiedzy dydaktycznej wymieniają w większości jedynie dwa czasopiśma i internet. Najczęściej uczestniczą oni w spotkaniach organizowanych przez wydawnictwa.

Co pozytywne, nauczyciele geografii w zdecydowanej większości chwalą sobie wyposażenie szkół w środki dydaktyczne do nauczania przedmiotu. Co ważne, dotyczy to również szkół na wsiach i w małych miejscowościach. Nie mają również problemu z korzystaniem z tak bliskich uczniowi nowoczesnych technologii, a swoje umiejętności w tym zakresie oceniają wysoko. Wiele do życzenia nadal pozostawia jednak stopień wykorzystania przez nauczycieli geografii aktywizujących metod nauczania, jak np. lekcji w terenie. Nadal na lekcjach geografii w wielu szkołach dominują metody w małym zakresie angażujące uczniów w działania poznawcze i emocjonalne.

Literatura / References

Groenwald, M., Plit, F., Rodzoś, J., Szkurłat, E., Tracz, M. (2008). Raport o stanie geografii szkolnej w nowym systemie oświaty w Polsce. W: *Geografia we współczesnym*

- systemie kształcenia*. Dokumentacja Geograficzna, 38. Warszawa: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej PAN, 5–17.
- Hibszer, A., Tracz, M., Hibszer, B. (2012). Diagnoza motywów wyboru studiów geograficznych w Polsce – ujęcie regionalne. W: Z. Podgórski, E. Szkurlat (red.), *Wybrane problemy akademickiej i szkolnej edukacji geograficznej. Prace Komisji Edukacji Geograficznej Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, t. 2. Łódź–Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 73–97.
- Piróg, D., Tracz, M. (2003). *The status of geography in the Polish education system. International Research in Geographical and Environmental Education*, 12(2), 164–171.
- Szkurlat, E. (2009). Komentarz do podstawy w gimnazjum. W: *Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Edukacja przyrodnicza*, t. 5. Warszawa: MEN.
- Tracz, M. (2008). *Znaczenie geografii jako przedmiotu ogólnokształcącego na przełomie XX i XXI wieku – studium przypadku. Dokumentacja Geograficzna, 38, Geografia we współczesnym systemie kształcenia*. Warszawa: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej PAN, 72–79.
- Tracz, M. (2013). The value of geography and geology in the process of society's education – actual state and challenges. W: *Geologia w szkole i wuzie. Geologia i cywilizacja*, t. 2. Ministerstwo Obrazowania i Nauki Rosyjskiej Federacji, Rosyjski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. A.V. Herzena. Sankt Petersburg, 68–74.
- Tracz, M., Świętek, A. (2012). Nauczyciele o nauczaniu przyrody w szkole podstawowej. W: *Geografia w Szkole*, 65(4), s. 15–9.
- Wójtowicz, B., Tracz, M. (2011). Popularność geografii jako kierunku studiów. W: *Priorytety badawcze i aplikacyjne geografii polskiej*, Z. Długosz, T. Rachwał, (red.). (2013). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 88–100.

Notka biograficzna o autorze: Agnieszka Świętek, urodzona w Krakowie, absolwentka kierunku geografia na Uniwersytecie Pedagogicznym im. KEN w Krakowie. Z wykształcenia jest nauczycielem geografii i podstaw przedsiębiorczości. Obecnie jest pracownikiem naukowo-dydaktycznym na stanowisku adiunkta w Zakładzie Dydaktyki Geografii, Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Prowadzi zajęcia dydaktyczne m.in. z dydaktyki geografii i edukacji regionalnej. Jej zainteresowania obejmują trzy zakresy badawcze: dydaktykę geografii, problematykę przedsiębiorczości oraz sytuację romskiej mniejszości etnicznej w Polsce.

Biographical note of the author: Agnieszka Świętek was born in Cracow and graduated from geography at the Pedagogical University of Cracow. By profession, the author is a teacher of Geography and Basics of Entrepreneurship. At present, she is a university lecturer employed as a teaching assistant at the Department of Didactics of Geography, Institute of Geography at the Pedagogical University of Cracow. Courses taught by her include: geography teaching and regional education. Her interests comprise three research areas: geographical education, issues of entrepreneurship and the situation of Roma ethnic minority in Poland.

Notka biograficzna o autorze: Dr Mariola Tracz, Zakład Dydaktyki Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, zainteresowania: edukacja geograficzna (programy geografii, rozwój kompetencji, geografia na egzaminie, historia dydaktyki), geografia społeczno-ekonomiczna.

Biographical note of the author: Mariola Tracz, PhD, Department of Didactics of Geography, Pedagogical University of Cracow. Her interests include: geographical education (geography curriculum, development of geography competency, geography on examinations, history of geography) and socio-economic geography.

Mariola Tracz

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Instytut Geografii, Zakład Dydaktyki Geografii

ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków

email: mtracz@up.krakow.pl

Agnieszka Świątek

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie,

Instytut Geografii, Zakład Dydaktyki Geografii

ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków

email: swietekaga@wp.pl